

ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΔΑΚΑΡΗ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΙΣ ΤΟ ΝΕΚΥΟΜΑΝΤΕΙΟΝ ΤΟΥ ΑΧΕΡΟΝΤΟΣ

*raaddoppiare planimetria e aggiornare
cercando di collocare chiesetta, con disegni
e foto
grafico delle sagome dei vasi e testine*

ΑΝΑΤΥΠΟΝ

ΕΚ ΤΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ 1975

12. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΙΣ ΤΟ ΝΕΚΥΟΜΑΝΤΕΙΟΝ ΤΟΥ ΑΧΕΡΟΝΤΟΣ*

(Πίν. 125 - 127)

Τὸ θέρος τοῦ 1975 ἐπανελήφθη διὰ τοῦ καθηγ. Σ. Δάκαρη ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ παρὰ τὸν Ἀχέροντα Νεκρομαντείου (εἰκ. 1), ἡ ὁποία εἶχε διακοπῇ τὸ 1964 ἔνεκα τεχνικῶν δυσχερειῶν¹. Ἐφέτος, μὲ τὴν συνεργασίαν τῆς τεχνικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ἐφορείας Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων Ἡπείρου καὶ τὴν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, ἐπεχειρήθη ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς εἰς τὴν ὑπόγειον αἶθουσαν (πίν. 125α), τὸ δωμάτιον Ι (πίν. 125β) καὶ τὸ ἡμιυπόγειον δωμάτιον π (πίν. 126α), ἀριστερὰ τοῦ βορείου διαδρόμου².

Ἐκ τῆς ὑπογείου αἰθούσης, ἡ ὁποία εὐρίσκεται ὑπὸ τὸ κεντρικὸν κλιῖτος τοῦ κυρίως ἱεροῦ (εἰκ. 1), ἔνθα ἐνεφανίζοντο τὰ εἰδῶλα τῶν νεκρῶν, ἀπεμακρύνθησαν οἱ ὀγκόλιθοι καὶ τὰ χῶματα, τὰ ὁποῖα εἶχον συσσωρευθῇ μετὰ τὴν παραβίασιν τῆς ὑπογείου κρύπτῃς. Ἐντὸς τῶν ἐπιχώσεων τούτων ὑπῆρχον πολλὰ ὄστρακα καὶ ὄστᾱ ζώων, τὰ ὁποῖα εἶχον διεισδύσει εἰς τὸ ὑπόγειον μετὰ τῶν χωμάτων ἐκ τῆς ὑπεράνω αἰθούσης. Ἀσφαλῶς ὁμῶς τὸ πῆλινον ἀγγεῖον (πίν. 127δ), τὸ ὁποῖον εὐρέθη σχεδὸν ὀλόκληρον ἐπὶ τοῦ πεζουλίου τῆς κρύπτῃς, παρὰ τὴν βάσιν καμάρας, εἶχεν ἀποτεθῇ ἐκεῖ ἐξ ἀρχῆς, κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὑπογείου. Ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ ὑπογείου εὐρέθη ἐπίσης σκελετὸς ζώου (προβάτου;), τὸ ὁποῖον εἶχε θυσιασθῇ εἰς τοὺς θεοὺς τοῦ Κάτω Κόσμου, τὴν Περσεφόνην καὶ τὸν Ἄδην. Ἐκτοτε ἡ ὑπόγειος κρύπτῃ, ἐρμηνευθεῖσα ὡς κατοικία τοῦ Ἄδου καὶ τῆς Περσεφόνης, τὸ εὐρῶεν Ἀιδος δῶμα, φαίνεται ὅτι παρέμεινε κλειστὴ καὶ ἀπροσπέλαστος, ἴσως μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος, ὅτε παρεβιάσθη ὑπὸ τῶν μοναχῶν τῆς Μονῆς³.

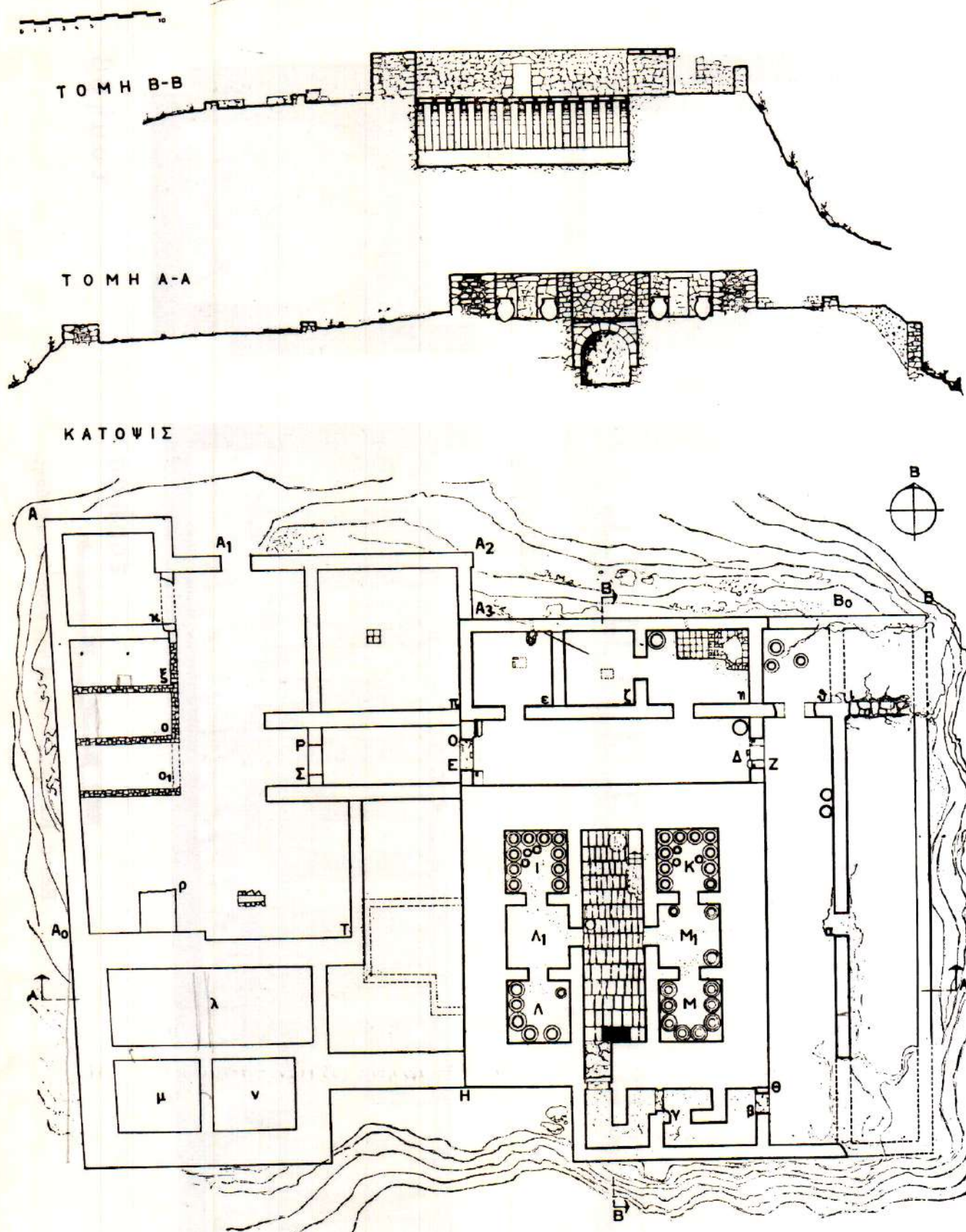
Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν χωμάτων καὶ τῶν ὀγκολίθων ἐγένοντο μετρήσεις καὶ σχεδιάσις τῆς κρύπτῃς, ἡ ὁποία ἔχει λαξευθῇ ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ βράχου (εἰκ. 2 καὶ πίν. 125α). Τὴν ὀροφὴν, ἡ ὁποία ἀπετέλει καὶ τὸ δάπεδον τῆς ὑπερ-

*Εἰς τὴν ἀνασκαφὴν ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ Πανεπιστημίου κ. Ἀθ. Παπαδόπουλος, ὁ ὁποῖος ἐπώπτευσε εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ νεκροταφείου, ἡ ἀρχαιολόγος δρ. κ. Λίτσα Παπαδοπούλου, ἡ βοηθὸς τῆς ἑδρας κ. Χρυσ. Σούλη, ἡ πτυχιούχος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων δ. Σοφία Ζαράχη καὶ οἱ τριτοετεῖς φοιτηταὶ τῆς αὐτῆς Σχολῆς, δ. Βάσω Πρασσοπούλου καὶ κ. Νέστωρ Μπαμίδης.

1. ΠΑΕ 1963, σ. 91.

2. Πρβ. Ἔργον 1975, σ. 82 κέ.

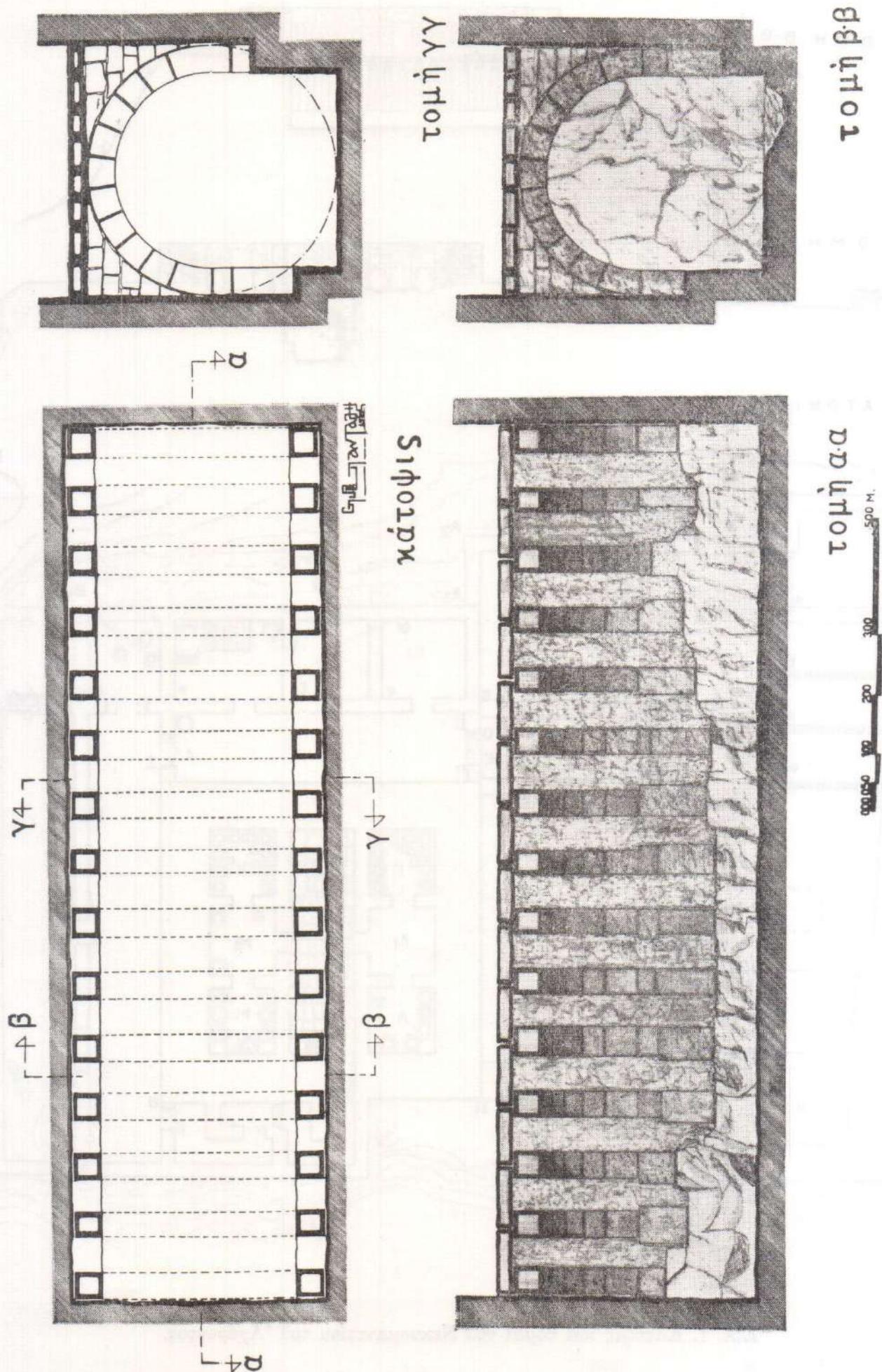
3. ΠΑΕ 1964, σ. 45.

0 5 10 20 m

1 cm = 5 m.

attento = radichette pianta con diverse
piccole fiorite

Εικ. 2. Κάτοψις καὶ τομαὶ τῆς ὑπογείου αἰθούσας.

γείου κεντρικῆς αἰθούσης, ἔφερον δεκαπέντε πώρινα τόξα. Τόσον ἡ ὑπέργειος αἶθουσα, ὅσον καὶ ἡ ὑπόγειος ἔχουν τὰς αὐτὰς διαστάσεις, 15×4.30 μ., τὸ δὲ ὕψος τῆς κρύπτῃς εἶναι 4.30 μ. ἐπίσης, ἴσον πρὸς τὸ πλάτος. Ἐπομένως τὰ τόξα τῶν δεκαπέντε καμαρῶν, αἱ ὁποῖαι φέρουν τὴν ὀροφήν, εἶναι τμῆμα κύκλου μὲ διάμετρον 4.30 μ., ἐγγεγραμμένου ἐντὸς τῆς λαξευμένης αἰθούσης, τομῆς τετραγωνικῆς. Ἡ σύμπτωσης τῆς διαμέτρου τοῦ ἡμικυκλίου τῆς καμάρας πρὸς τὸ ὕψος τῆς κρύπτῃς (εἰκ. 2) δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ἐνδεικτικὸν στοιχεῖον πρὸς χρονολόγησιν τοῦ κεντρικοῦ ἱεροῦ ἀπὸ τῶν πρωίμων ἐλληνιστικῶν χρόνων¹. Ἄν καὶ ἡ διατυπωθεῖσα ὑπόθεσις, ὅτι ἡ ἐλληνιστικὴ κρύπτῃ κατεσκευάσθη εἰς τὴν θέσιν παλαιότερου σπηλαίου, δὲν ἐπεβεβαιώθη², ἐν τούτοις δὲν δυνάμεθα νὰ τὴν ἀποκλείσωμεν. Δυτικῶς τοῦ κυρίως ἱεροῦ προσετέθη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος ἡ δυτικὴ πτέρυξ τοῦ Νεκρομαντείου (εἰκ. 1 Η, Α, Α1, Α2, Α3).

Εἰς τὸ δωμάτιον Ι, ἀνασκαφὴν κατὰ τὸ πλεῖστον τὸ 1964, ἀπεκαλύφθησαν ἐκ νέου οἱ δέκα πίθοι (πίν. 125β), περιέχοντες ἐνίοτε καρπούς ἀπηνθρακωμένους (κύαμοι, σῖτος, κάνναβις;) καὶ πολλὰ σιδηρᾶ ἐργαλεῖα, εὑρεθέντα κατὰ τὴν πρώτην ἀνασκαφήν. Τὸ δάπεδον, ἐστρωμένον διὰ πηλοχώματος ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου, περιεῖχε καὶ ὄστρακα τῆς τοπικῆς προϊστορικῆς κεραμικῆς.

Ἡ αἶθουσα π εἶναι τετράγωνος (9.90×10 μ.), λαξευθεῖσα κατὰ τὸ ἥμισυ περίπου, μέχρι βάθους 1.50 - 2 μ., ἐντὸς τοῦ βράχου, ὁ ὁποῖος ἐχρησίμευσεν ἐν μέρει καὶ ὡς βάσις τῶν πολυγωνικῶν τοίχων (πίν. 126α). Ὑψηλότερον οἱ τοῖχοι ἦσαν κατεσκευασμένοι δι' ὀπτοπλίνθων, διαστάσεων 45×45 ἐκ. καὶ 22.5×45 ἐκ. καὶ πάχους 8 ἐκ. Περὶ τὸ μέσον τοῦ δωματίου εὑρέθη βάσις ἐξ ὀπτοπλίνθων, διαστάσεων 0.50×0.90 μ., καὶ ἑτέρα παρὰ τὸν βόρειον τοῖχον, διαστάσεων 0.90×0.70 μ.³ Αἱ δύο βάσεις θὰ ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἔδρασιν ξυλίνων ὑποστυλωμάτων τῆς ὀροφῆς πρὸς προστασίαν των ἐκ τῆς ὑγρασίας. Εἰς ὁλόκληρον τὸ ΝΑ τμῆμα τοῦ ὑπογείου εὑρέθησαν σωροὶ ὀστράκων ἀγγείων καὶ πίων. Τόσον ἡ ὑπόγειος κατασκευή, ὅσον καὶ ἡ φύσις τῶν εὐρημάτων ὑποδεικνύουν ὅτι τὸ ὑπόγειον τοῦτο θὰ ἐχρησίμευε πιθανώτερον ὡς ἀποθήκη σκευῶν καὶ τροφῶν πρὸς χρῆσιν τοῦ ὑπηρετικοῦ προσωπικοῦ τοῦ ἱεροῦ καὶ τῶν ἐπισκεπτῶν, οἱ ὁποῖοι πρὸ τῆς ἐπικοινωνίας των μετὰ τῶν νεκρῶν διέμενον εἰς τὴν δυτικὴν πτέρυγα.

Τέλος διενηργήθη, μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ ἐπιμελητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων Ἀθαν. Παπαδοπούλου, δοκιμαστικὴ ἀνασκαφή εἰς τὴν ὀμηρικὴν Ἐφυραν, ἀμέσως ἐσωτερικῶς τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ μεσαίου τείχους κυ-

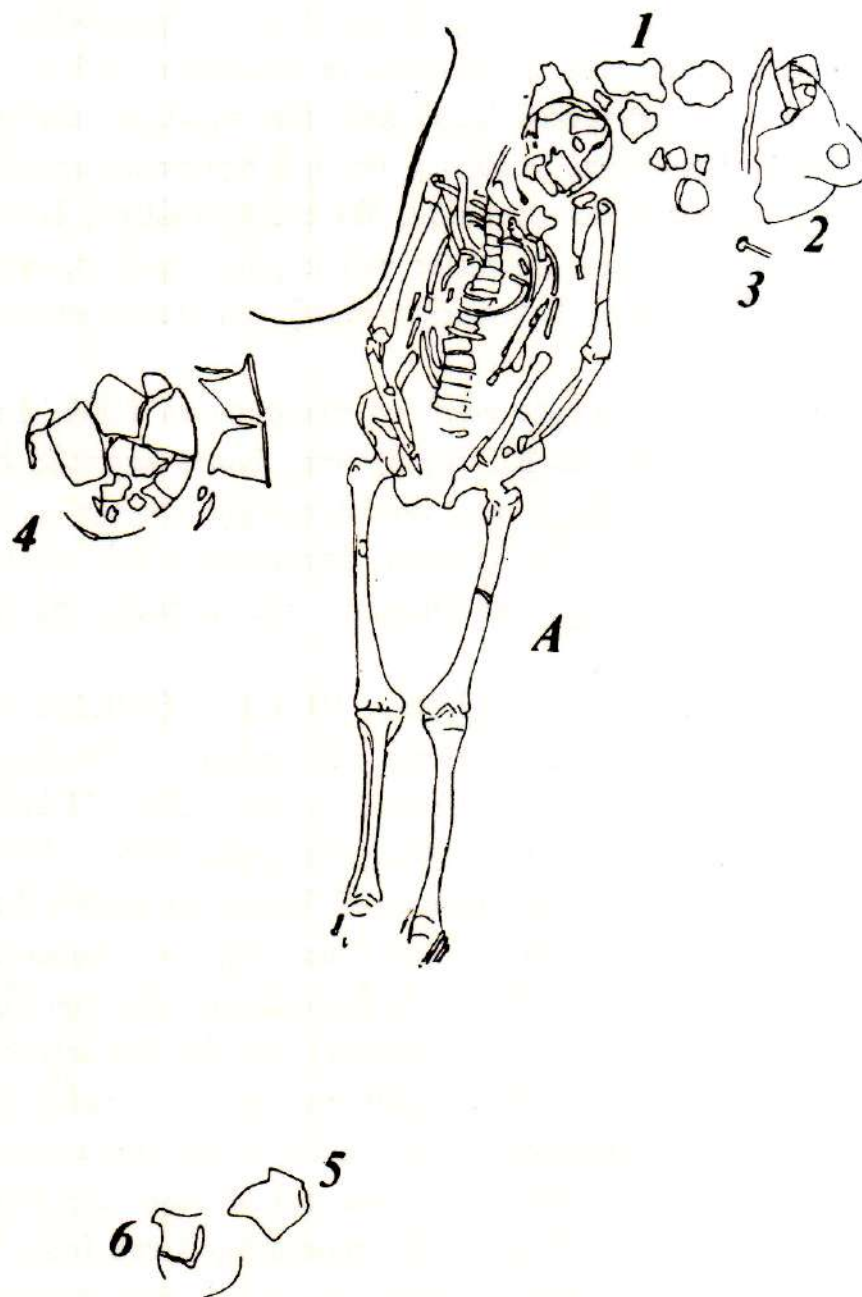
1. ΠΑΕ 1955, σ. 159, εἰκ. 5.

2. ΠΑΕ 1964, σ. 53.

3. Ἡ βάσις αὕτη δὲν σημειώνεται εἰς τὴν κάτοψιν τῆς εἰκ. 1.

κλωπείου κατασκευῆς, ἔνθα τὸ 1958 εἶχον εὑρεθῇ δύο ταφαὶ βρεφῶν ἐντὸς χειροποιήτων ἀγγείων τοπικῆς κεραμεικῆς¹.

Τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν ἐπίσης ἐνδιαφέροντα. Ἐγένοντο δύο τάφροι

Εἰκ. 3. Σχέδιον τοῦ νεκροῦ εἰς τὸ τετράγωνον II, μὲ τὰ κτερίσματα.

3 × 3 μέτρων. Εἰς τὸ τετράγωνον I εὑρέθη κάτωθεν λεπτῆς ἐπιχώσεως, ἥ ὁποία περιεῖχε ἀνάμικτα ὄστρακα τῆς ἐγχωρίου χειροποιήτου κεραμεικῆς καὶ τροχήλατα, ὡς καὶ μικρὰ τεμάχια χαλκᾶ καὶ σιδηρᾶ, τοιχάριον ἐκ ξερολιθιάς,

1. ΠΑΕ 1958, σ. 111 - 112, πίν. 86.

πάχους 0.55 μ., βαῖνον ἀπὸ Α πρὸς Δ. Ἐντὸς τοῦ συνεχομένου τετραγώνου II καὶ εἰς βάθος 0.40 - 0.70 μ. ἀπεκαλύφθησαν δύο σκελετοὶ ἐπάλληλοι, κείμενοι ὑπτίως καὶ διαγωνίως, ἀνήκοντες εἰς ἐνηλίκους (πίν. 126β). Οἱ σκελετοὶ ἐκαλύπτοντο ὑπὸ σωροῦ ἀκανονίστων λιθαρίων. Πλησίον τῶν δύο νεκρῶν εὑρέθησαν χειροποίητα ἀγγεῖα τῆς ἐγχωρίου κεραμεικῆς (εἰκ. 3), ἀμφορεύς, τεμάχια πίθων, κύαθος, ὡς ἐπίσης χαλκῇ περόνῃ μὲ ἡμισφαιρικὴν κεφαλὴν καὶ δύο κωνικὰ σφονδύλια ἐκ στεατίτου καὶ πηλοῦ.

Ἐκτὸς τῶν δύο τούτων σκελετῶν, εὑρέθησαν ἐπίσης καὶ ὅστ' ἑτέρων δύο, τὰ ὅποια εἶχον παραμερισθῇ κατὰ τὴν ταφὴν τῶν δύο προηγουμένων νεκρῶν ἢ εἶχον διαταραχθῇ, ἀλλὰ ἄνευ ἄλλων κτερισμάτων. Ἐκ τῶν ὀστράκων τῶν τάφων συνεκολλήθησαν τὰ κατωτέρω τρία ἀγγεῖα:

Σκυφοειδὲς κρατηρίσκος (πίν. 127α), τροχήλατος, συγκολλημένος ἀπὸ πολλὰ τεμάχια, ὕψους 12 ἐκ., διαμ. χειλέων 21.5 - 22.5 ἐκ.· πηλὸς ὠχρὸς κεραμοειδής, χεῖλη μὲ στενὴν στεφάνην, λαβαὶ ὀριζόντιοι, τομῆς κυκλικῆς, λοξῶς τοποθετημένοι· ὑπεράνω τῆς δακτυλιοειδοῦς βάσεως τοῦ ἀγγείου μελανὴ ζώνη καὶ ἔξ ταινίαι· ἐσωτερικῶς τοῦ ἀγγείου ἔχνη ἐπίσης μελανοῦ χρώματος.

Κύαθος (πίν. 127β) χειροποίητος, κατὰ τὸ ἥμισυ συμπληρωθείς, ὕψους 10.4 ἐκ., διαμ. κοιλίας 11.5 ἐκ., διαμ. χειλέων 11.3 - 11.8 ἐκ.· πηλὸς μελανωπός, ἀκαθάριστος μὲ χαλίκια, τὰ ὅποια ἄφησαν τὰ ἀποτυπώματά των εἰς τὴν λείαν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγγείου· βάσις τοῦ ἀγγείου κυρτὴ καὶ ἀσταθής, λαβὴ τομῆς ἡμικυκλικῆς.

Δίωτος ἀμφορεύς (πίν. 127γ), συγκολληθεὶς ἀπὸ πολλὰ τεμάχια, ὕψους 33.5 ἐκ., διαμ. χειλέων 19.5 ἐκ., λαιμοῦ 13.6 ἐκ.· πηλὸς καθαρὸς, χρώματος κεραμοειδοῦς, κοιλία σφαιρική, βάσις κυρτὴ καὶ ἀσταθής, λαιμὸς ὑψηλὸς μὲ στεφάνην ποὺ ἐκτείνεται πρὸς τὰ ἔξω, λαβαὶ ἡμικυκλικαὶ ταινιωταί, τοποθετημένοι ὀριζοντίως καὶ λοξῶς πρὸς τὰ ἄνω. Τοὺς ὤμους, κάτω ἀπὸ τὴν πρόσφυσιν τοῦ λαιμοῦ, περιβάλλει ἔντυπος θλασμένη γραμμὴ, εἰς δὲ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ ἔντυποι κάθετοι γραμμαὶ παράλληλοι, ἴσως ἀπὸ τὸ ὄργανον λειάνσεως τοῦ ἀγγείου. Ἀβέβαιον ἂν ὁ ἀμφορεὺς εἶναι χειροποίητος ἢ κατεσκευασμένος μὲ πρωτόγονον τροχόν.

Τέλος, δοκιμαστικὴ ἔρευνα χαμηλότερον, μεταξὺ τοῦ μεσαίου καὶ τοῦ κατωτέρου περιβόλου, ἀπεκάλυψε τὰ θεμέλια μικροῦ ἀκανονίστου κτίσματος, διαστάσεων 6.90×3.25 μ., τὸ ὅποιον χωρίζεται διὰ μεσοτοιχοῦ εἰς δύο ἄνισα τμήματα. Ἐντὸς τῶν ἐπιχώσεων ὑπῆρχον ὀλίγα τροχήλατα καὶ ἀφθονώτερα προϊστορικὰ ὄστρακα τῆς τοπικῆς ἐγχωρίου κεραμεικῆς.

Ἡ μελέτη τῶν εὐρημάτων καὶ ἰδίως τοῦ τροχηλάτου, μυκηναϊκοῦ κρατηρίσκου (πίν. 127α), ὁ ὅποιος ἀνήκει ἀκόμη εἰς τὴν ὑστεροελλαδικὴν III περίοδον, θὰ ἐπιτρέψῃ ἀκριβεστέραν χρονολόγησιν τῶν δύο ταφῶν καὶ τοῦ κυκλωπέου

τείχους, τὸ ὁποῖον εἶχε χρονολογηθῇ τότε¹, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δύο ἀγγείων μὲ τὰς ταφὰς βρεφῶν, ἀπὸ τῶν ὑστεροελλαδικῶν ἢ καὶ τῶν πρωίμων χρόνων τῆς ἐποχῆς τοῦ Σιδήρου. Διότι οἱ τάφοι ἐκεῖνοι εἶχον εὑρεθῇ παρὰ τὸ τεῖχος καὶ ἐντὸς τῶν ἐπιχώσεων, τὰς ὁποίας συνεκράτει τοῦτο. Εἶναι ἐπομένως ὁ μεσαῖος περίβολος ἀρχαιότερος τῶν ἀνασκαφέντων τάφων, δυνάμενος νὰ χρονολογηθῇ ἀπὸ τῶν τελευταίων ὑστεροελλαδικῶν χρόνων.

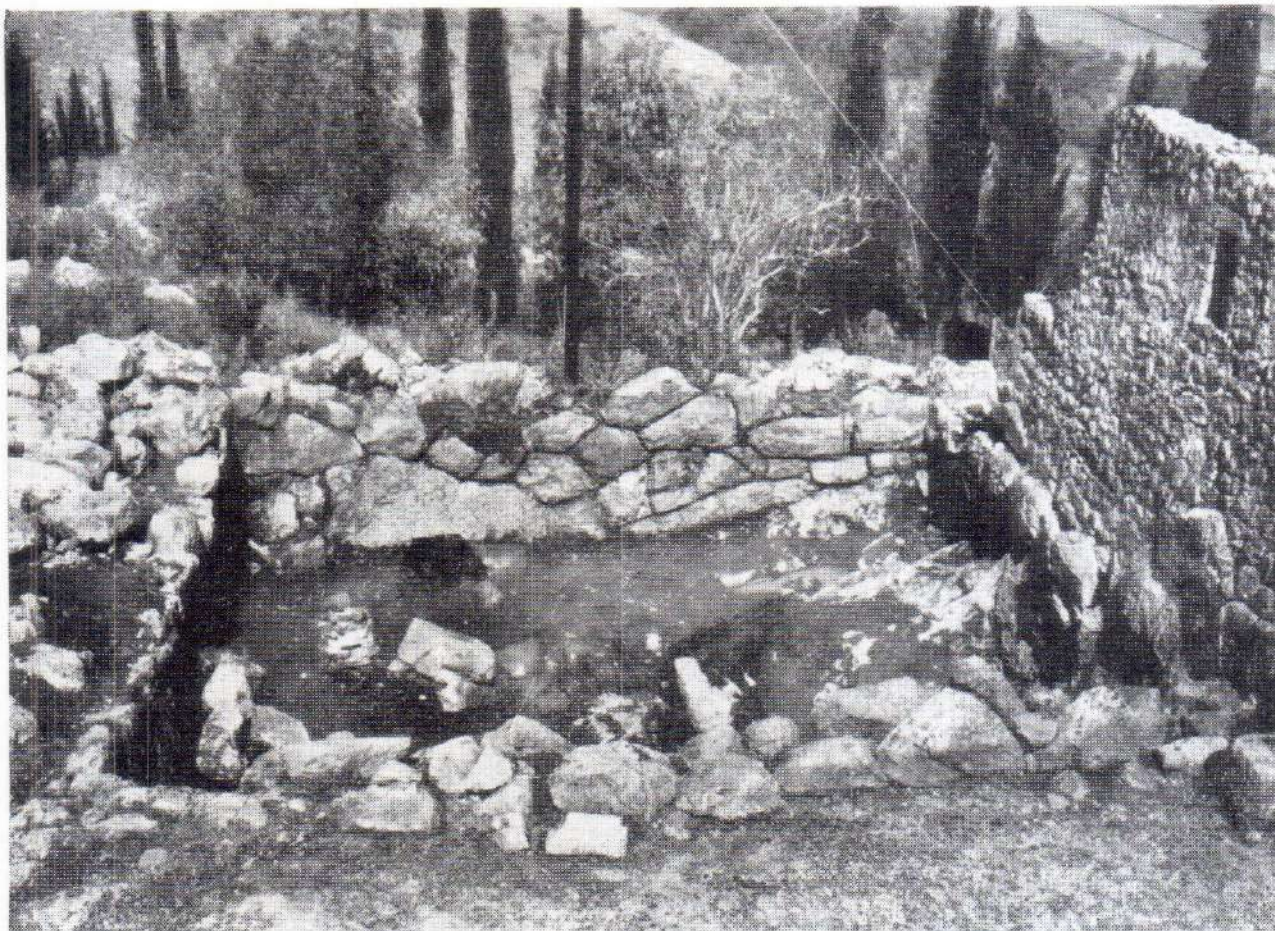
ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΔΑΚΑΡΗΣ

α. Ἡ ὑπόγειος αἴθουσα.

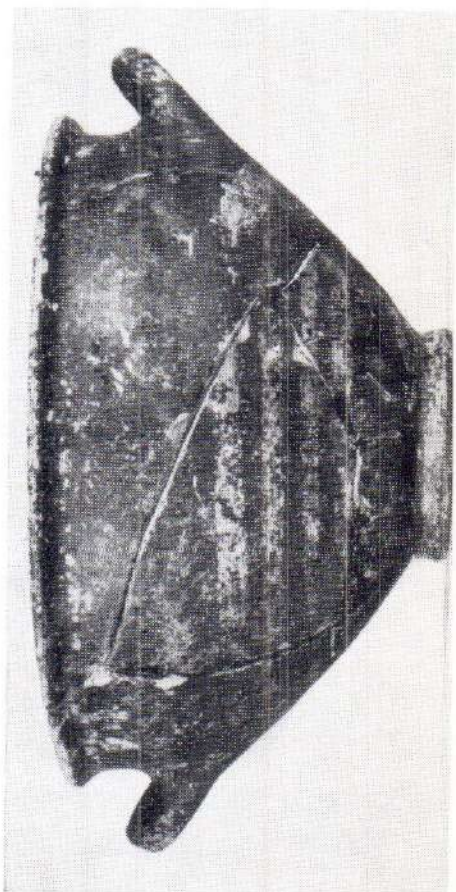
β. Τὸ δωμάτιον Ι ἐκ Δυσμῶν.

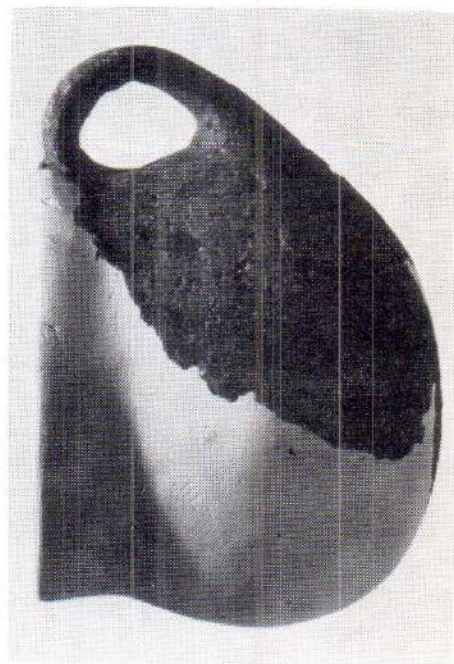
α. Τὸ ὑπόγειον π ἐκ Νότου.

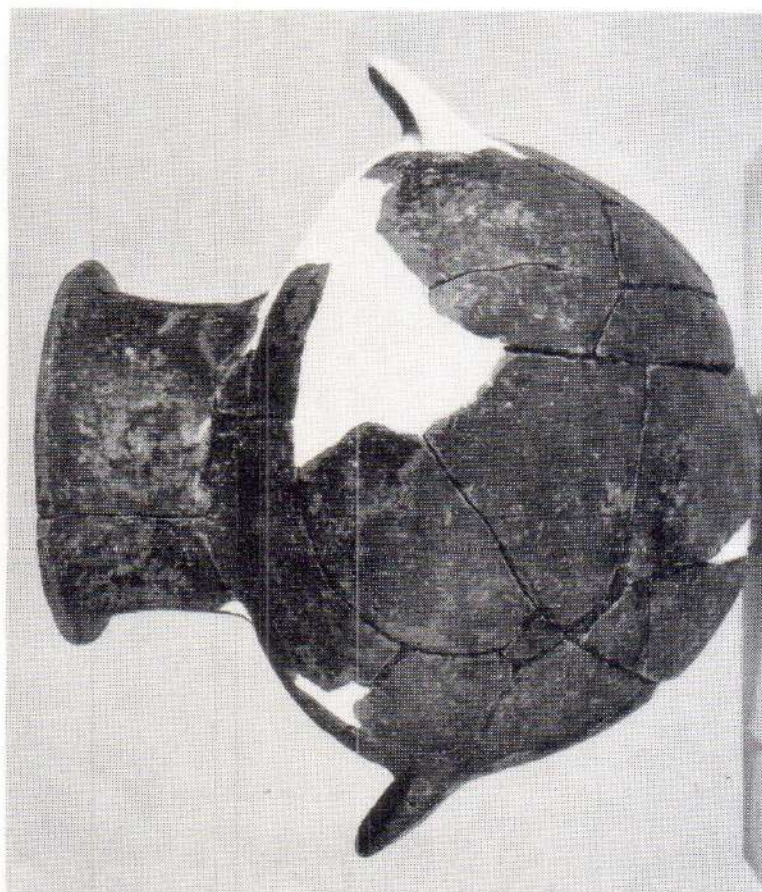
β. Σκελετός ἐντὸς τοῦ τετραγώνου II, ἐσωτερικῶς τοῦ μεσαίου περιβόλου τῆς Ἐφύρας.

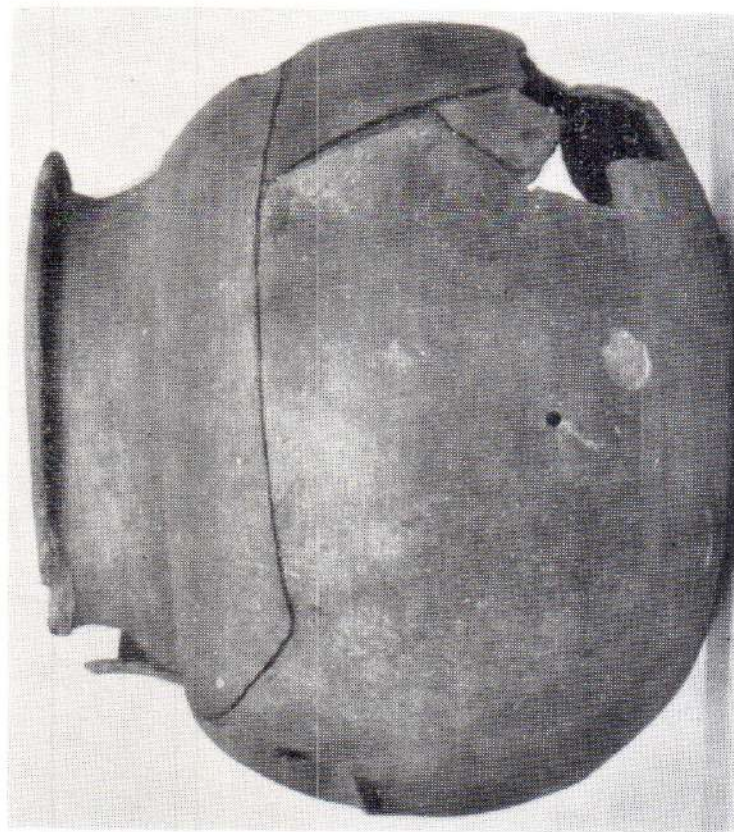
α

β

γ

δ

α-γ. Ἀγγεῖα ἐκ τάφων τῆς Ἐφύρας: τροχήλατος σκυφοειδὴς κρατηρίσκος (α), χειροποίητος κύαθος μελανότεφρος (β) καὶ ἀμφορεύς πιθανῶς τροχήλατος (γ). δ. Πήλινον τροχήλατον ἀγγεῖον ἐκ τῆς ὑπογείου αἰθούσης.